

ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“
ПЕДАГОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ПЕДАГОГИКА“

ГЕРГАНА ГЕОРГИЕВА КОМСИЙСКА

**ПРОЕКТНО ОРИЕНТИРАНО ОБУЧЕНИЕ
ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА В НАЧАЛНИЯ
ЕТАП НА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ**

**АВТОРЕФЕРАТ
на
ДИСЕРТАЦИЯ**

За присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ в област на висше образование: 1. Педагогически науки Професионално направление: 1.3 Педагогика на обучението по... Докторска програма: Методика на обучението по български език и литература

Научни ръководители: проф. д.п.н. Румяна Танкова
проф. д.п.н. Георги Иванов

гр. Пловдив
2025 г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на заседание на катедра „Начална училищна педагогика“ при Педагогически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, проведено на 16.06.2025 г.

Дисертационният труд е структуриран в увод, три глави, заключение и изводи, приноси, публикации по темата, библиография и 6 приложения. Общият обем е 242 страници, от които 224 са основен текст. Включени са 25 таблици и 61 фигури. Списъкът с литературните източници включва 128 източника, от които 69 на кирилица, 45 на латиница и 14 интернет източници. Списъкът на авторските публикации се състои от 12 заглавия.

Материалите по защитата са на разположение в отдел „Развитие на академичния състав и докторантури“ към ПУ „Паисий Хилендарски“ и в Централната библиотека на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Откритото заседание на научното жури във връзка със защита на дисертационния труд на тема „Проектно ориентирано обучение по български език и литература в начален етап на основна снтепен на образование“ за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ на Гергана Георгиева Комсийска ще се проведе на 18.09.2025 г. от 13.00 часа в 416 с. з. в Нова сграда на Университета.

СЪДЪРЖАНИЕ

I.	ТЕМА И АКТУАЛНОСТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	4
II.	МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	5
2.1.	Обект, предмет, цел на изследването	5
2.2.	Задачи на изследването	5
2.3.	Хипотеза на изследването.....	5
2.4.	Организация и методика на изследването	5
2.5.	Контингент на изследването	7
2.6.	Методически модел.....	7
III.	ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА ЧАСТ.....	8
3.1.	Методика на формирания етап.....	8
3.2.	Резултати от формирания етап на експеримента	16
3.3.	Анализ на резултатите от контролното изследване	24
IV.	ИЗВОДИ	29
V.	ПРИНОСИ.....	30
VI.	ПУБЛИКАЦИИ	31

I. ТЕМА И АКТУАЛНОСТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Темата на настоящия дисертационен труд разглежда развитието на комуникативно-речевите умения на учениците в начален курс чрез проектно-базирано обучение, което се утвърждава като ефективен метод за повишаване на мотивацията и активността на учениците в учебния процес. Съвременното образование все повече се ориентира към иновативни педагогически подходи, които интегрират междупредметни връзки и практическо приложение на знанията, за да подпомогнат цялостното развитие на ученика.

Формирането на комуникативно-речеви умения е от ключово значение в началния етап на образование, тъй като именно в този период се изграждат основите на устното и писменото общуване. Въпреки това, традиционните методи на преподаване невинаги успяват да осигурят достатъчно възможности за активно използване на езика в реални и значими за учениците ситуации. Проектно-базираното обучение предоставя такава възможност, като стимулира сътрудничеството, творческото мислене и самостоятелността на учениците.

Включването на междупредметни и интердисциплинарни връзки в обучението по български език и литература позволява на учениците да възприемат езиковите знания не като изолирани умения, а като част от един по-широк образователен и житейски контекст. Това води до по-добро разбиране, осмисляне и прилагане на езика, което е в основата на успешното образование и личностното развитие.

Постигането на трайни и ефективни резултати в развитието на комуникативно-речевите умения на учениците в началния етап на образование е предизвикателство, което изисква иновативни подходи и методи. Традиционните форми на обучение невинаги успяват да осигурят достатъчно възможности за активна комуникация, а липсата на връзка между учебните предмети често затруднява осмислянето и прилагането на знанията в реални ситуации.

Именно стремежът към преодоляване на тези предизвикателства и търсенето на по-ефективни педагогически стратегии формират темата на настоящия дисертационен труд: **„Проектно-базираното обучение в часовете по български език и литература в начален курс: комуникативно-речеви умения и междупредметни връзки“**. Чрез проектно-ориентирания подход и интегрирането на знания от различни учебни дисциплини учениците не само развиват езиковите си компетентности, но и усвояват критическо мислене, творческо изразяване и умения за работа в екип – ключови за тяхното успешно образование и социализация.

Дисертационният труд се състои от 227 страници, от които 210 основен текст, 9 страници литература (включваща 123 източника – 64 на кирилица, 45 на латиница и 14 интернет сайта), структуриран е от увод, три глави, изводи и приноси.

Към дисертационния труд е разработено и допълнително книжно тяло с обем от 58 страници, съдържащо приложения с технологичен модел за развитие на комуникативно-речевите умения на учениците в условията на проектно-базирано обучение. Моделът включва работни листове, степенувани по трудност в шест нива, които осигуряват диференциран подход към усвояването и прилагането на езиковите знания. Първите две нива съдържат по 10 работни листа, а останалите четири нива – по 5, като общият брой на разработените материали е 40. Структурата на работните листове е съобразена с принципите на надграждане и индивидуализация на обучението, което позволява адаптиране към различните когнитивни възможности и езикови компетентности на учениците. Приложеният технологичен модел предоставя възможност за поэтапно и целенасочено усъвършенстване на комуникативно-речевите умения, като същевременно насърчава активното участие на учениците в учебния процес.

II. МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

2.1. Обект на изследването са комуникативно-речевите умения на учениците в начален курс в контекста на проектно-базираното обучение и интердисциплинарния подход, както и процесът на обучение по български език и литература в начален етап на основното образование. **Предмет на изследването** е развитието на комуникативно-речеви умения в условията на проектно ориентирано обучение и реализирани междупредметни връзки в обучението по български език и литература в начален етап. Изследването ще анализира как проектите като метод за обучение могат да подобрят уменията за работа в екип, развиването на критическо мислене и творческо изразяване, а също така да стимулират по-дълбокото разбиране на литературното съдържание и езиковите норми. **Целта на изследването** е да се обоснове и разработи ефективен подход за развитие на комуникативно-речевите умения на учениците в начален курс чрез проектно-базирано обучение и интегриране на междупредметни и интердисциплинарни връзки. Изследването има за задача да анализира и оцени въздействието на този метод върху учебния процес, като идентифицира добри практики и предложи технологичен модел за оптимизиране на езиковото обучение.

2.2. Задачи на изследването

- Да се проучи научната литература, свързана с проектно-базираното обучение и междупредметните връзки, и да се открият добри практики за тяхното приложение в обучението по български език и литература в начален курс.
- Да се анализира спецификата на формирането и развитието на комуникативно-речевите умения на учениците в начален етап и ролята на проектно-базираното обучение в този процес.
- Да се проведе анкета и интервюта с учители и ученици относно ефективността на проектно-ориентирания подход при овладяването на езиковите компетентности.
- Да се разработи технологичен модел с работни листове, степенувани по трудност на шест нива, насочени към поетапното развитие на комуникативно-речевите умения.
- Да се експериментира приложението на разработения модел в реална учебна среда и да се анализират резултатите от неговото използване.
- Да се диагностицира нивото на комуникативно-речевите компетентности на учениците в контролната и експерименталната група преди и след прилагането на проектно-базираното обучение.
- Да се извършат необходимите статистико-математически анализи на резултатите от проведеното изследване, с цел валидиране на ефективността на предложените методи и подходи.

2.3. Хипотеза на изследването: Основната хипотеза на настоящото изследване е, че прилагането на проектно ориентирано обучение (ПОО)¹ в часовете по български език и литература води до по-високи академични резултати. Очаква се методът на проектите да подобри уменията за работа в екип, критическото мислене, творческото изразяване, функционалната грамотност у учениците.

2.4. Организация и методика на изследването: В настоящото изследване са използвани теоретични и емпирични методи.

Теоретичните методи включват теоретичен анализ, обобщаване и систематизиране на научната литература, описваща особеностите на проектно-базираното обучение и междупредметните връзки, както и съществуващите в практиката образователни подходи, базирани на тези методи. Освен това се извършва анализ на технологиите в обучението по български език и литература в начален етап, със специален акцент върху развитието на

¹ В изследването ПОО се разбира като по-широк обучителен подход, при който учебното съдържание се интегрира чрез проекти, базирани на реални и значими за учениците ситуации. Терминът се използва близо до *Project-Based Learning* и подчертава проекта като дидактически принцип, а не само като конкретен метод, какъвто е ПБО.

комуникативно-речевите умения в контекста на проектно-ориентирания подход и междупредметните връзки.

Емпиричните методи включват анкети и интервюта с учители и ученици, които се провеждат с цел изследване на възприемането и ефективността на проектно-базираното обучение и използването на междупредметни връзки в обучението по български език и литература. Включват и педагогически експеримент. Провеждане на педагогически експеримент с общо 140 ученици: 70 ученици от 4 клас от НУ „Отец Паисий“ – гр. Пазарджик, разпределени в контролни и експериментални групи през учебната 2021/2022 г. и 70 ученици от 4 клас от същото училище през учебната 2024/2025 г. с цел валидизация на резултатите. Етапи на провеждане: предварително-диагностичен, констатиращ, формиращ и контролен.

Предварителният етап включва проучване на мненията на учители и ученици относно дейностите, свързани с проектно-базираното обучение и интегрирането на междупредметни връзки в часовете по български език и литература. Това включва наблюдение и анкетиране на учители и ученици с цел да се проследи възприемането на подхода в образователната среда и да се установи готовността на учениците за работа с този метод.

Констатиращият етап има за цел да установи първоначалните комуникативно-речеви умения на учениците, включително тяхната способност да отговарят на въпроси по съдържанието на литературни текстове, да формулират изводи и да откриват основните послания в текста. За целта се проведе урок за диагностициране на нивото на овладяване на уменията за четене с разбиране, чрез самостоятелно изпълнение на набор от учебни задачи, свързани с анализ на текстове.

Във формиращия етап се оценяват качествата на предложеното концептуално моделиране на проектно-базираното обучение и се проверява хипотезата на изследването. Моделът е насочен към развитие на уменията за четене с разбиране и продуциране на българска реч на ученици в начален курс, като включва творчески задачи, свързани с междупредметни и интердисциплинарни връзки. Тези задачи целят да подпомогнат учениците в усвояването на нови знания и развиването на комуникативни умения чрез интеграция на различни учебни дисциплини.

Контролният етап установява настъпилите изменения в комуникативно-речевите умения на учениците в начален курс, вследствие на приложената система на работа в рамките на проектно-базираното обучение и междупредметните връзки, използвани във формиращия етап. За целта се прилагат методите наблюдение и тестиране – диагностициране на нивото на овладяване на уменията за четене с разбиране и продуциране на българска реч, чрез самостоятелно изпълнение на учебните задачи, свързани с изучаваните текстове.

Резултатите от експеримента ще бъдат обработени чрез статистически методи, с цел оценка на ефективността на проектно-базираното обучение и прилагането на междупредметни връзки в обучението по български език и литература в начален етап.

Задачите, които се реализират чрез предложения модел, са:

- Развиване на комуникативно-речевите умения и четивната грамотност на учениците;
- Формиране на умения за възприемане, осмисляне и интерпретация на литературни произведения;
- Изграждане на отношения, свързани с общочовешки ценности чрез проектно-базираното обучение;
- Повишаване самочувствието и увереността на учениците в своите комуникативни способности;
- Обогащаване на речниковия запас на учениците и усъвършенстване на уменията им за работа с текст;
- Развиване на умения за работа в екип и колективно решаване на учебни задачи;
- Ангажираност на всички ученици в учебния процес, независимо от тяхното ниво на подготовка;
- Повишаване на мотивацията за учене чрез практическо приложение на знанията;

- Създаване на интерес към учебния процес и положителна атмосфера в класните стаи, благодарение на използването на иновации в обучението.

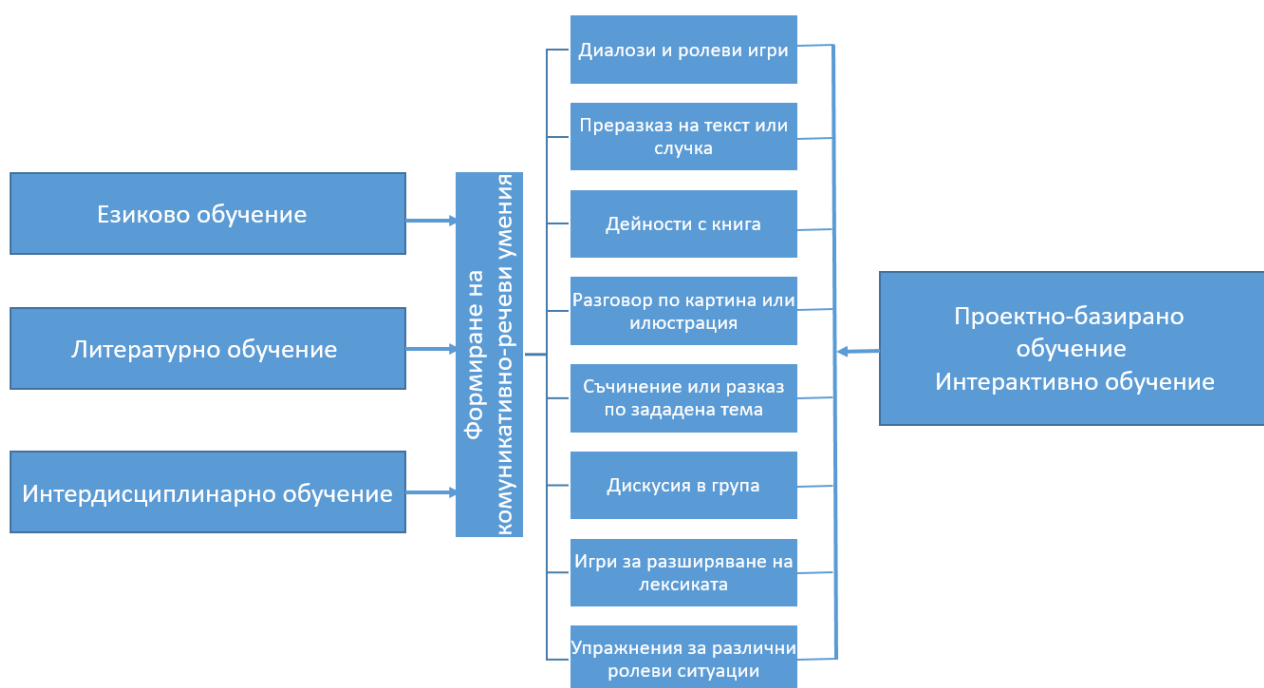
2.5. Контингент на изследването

В педагогическия експеримент са включени общо **140 ученици основна извадка – 70 ученици от 4. клас** от НУ „Отец Паисий“, гр. Пазарджик, разделени на контролни /КГ/ и експериментални /ЕГ/ групи, изследвани през учебната **2021/2022 г.** и **70 ученици от 4. клас** от същото училище през учебната **2024/2025 г. с цел верификация на резултатите**, получени при първоначалното изследване, дали са устойчиви и приложими в по-широк контекст – особено важно в педагогическите изследвания, където ефективността на даден модел трябва да бъде потвърдена с повече ученици и в различни условия.

Както експерименталната, така и контролната група преминава през изследване чрез входящото диагностика за установяване на нивото на литературните компетентности (констатиращия етап на експеримента) и крайното изследване (контролния етап на експеримента). Само ЕГ от 35 ученици и другата група от 70 ученици се подлагат на формиращ етап от педагогическия експеримент.

Допълнителна извадка – обхваща 26 начални учители от НУ „Отец Паисий“, гр. Пазарджик, които бяха анкетирани за целите на педагогическото изследване.

2.6. Методически модел – Формиране на комуникативно-речеви умения в условията на проектно-базирано и интердисциплинарно обучение

Фиг. 1 Методически модел – Формиране на комуникативно-речеви умения в условията на проектно-ориентирано и интердисциплинарно обучение.

Методическият модел онагледява връзката при формиране на комуникативно-речеви умения през призмата на езиковото и литературно обучение в условията на проектно-ориентирано с трансфер на знания при интердисциплинарното обучение.

III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА ЧАСТ

3.1. Методика на формиращия етап

За целите на педагогическото изследване е създаден технологичен модел за работа при проектно базирано обучение, който да послужи за развиване на комплекс от умения: умения за четене с разбиране (способност за извличане на основна идея и ключова информация, анализ и интерпретация на текстове), комуникативно-речеви умения (устно и писмено изразяване на идеи, логическа структура и аргументация на изказванията), работа в екип (способност за сътрудничество и ефективно общуване в група).

Предложеният технологичен модел включва шест методически алгоритми, които са ранжирани според сложността на словесната основа, спецификата на нагледния материал и нивата на сложност и изпълнение. Създадени и използвани са за тези цели шест типа работни листове с различна степен на сложност. Предназначени са за часовете по Български език и литература, както и за самостоятелна работа:

- Възприемане, анализ и интерпретация на художествен или научнопопулярен текст;
- Разбиране и анализ на съдържание – разпознаване на факти, сравнение, езикови умения;
- Преразказване чрез използване на информация от словесна опора за структуриране на съдържание;
- Анализиране и интерпретация, формулиране на преки заключения по зададена тема;
- Формиране на емоционално-оценъчно отношение към герой или историческа личност;
- Интегриране на знания и творчески потенциал – създаване на креативен проект.

3.1.1. Възприемане, анализ и интерпретация на художествен или научнопопулярен текст

Работните листове са 10 на брой и представляват структурирани учебни материали, които подпомагат учебния процес чрез разнообразни задачи и упражнения. Те включват различни компоненти, които ги правят ефективни и полезни за учениците. Един от основните елементи е текстовото съдържание, което може да бъде представено чрез литературни откъси, научнопопулярни текстове или информационни материали. Към него се добавят въпроси и упражнения, които проверяват разбирането на съдържанието, насърчават анализ и рефлексия.

Първи тип работни листове /представен е един от десетте, които са в приложението/:

Априлско въстание

Априлското въстание е едно от най-важните събития в българската история. То избухва през 1876 година в районите на Западна България. Въстанието е организирано от българите, които искат да се освободят от османската власт. Основната цел е да се създаде свободна и независима България.

Въстанието започва на 20 април 1876 година в Копривицица, но бързо се разпространява в други села и градове. Много българи се включват в борбата, въпреки че знаят, че турската армия е много по-силна. Мнозина от въстаниците били млади хора, които мечтаели за свобода и справедливост.

След кратка, но ожесточена борба, въстанието е потушено от османските войски. Много българи са убити, а други са изпратени в затворите. Въпреки неуспеха на въстанието, то оставя следа в историята, защото показва решителността и духа на българите да се борят за своето освобождение.

Априлското въстание е важен момент в подготовката за Освобождението на България, което настъпва през 1878 година. Това въстание вдъхновява много българи и дава нова сила на движението за независимост.

Въпроси към текста, свързани с четене с разбиране:

- ✓ Кога и къде започва Априлското въстание?
- ✓ Каква е основната цел на въстанието?
- ✓ Как се чувства народът по време на въстанието?

- ✓ Как завършва Априлското въстание?
- ✓ Какво значение има Априлското въстание за България?

3.1.2. Разбиране и анализ на съдържание – разпознаване на факти, сравнение, езикови умения

Предложени са 10 работни листове, които имат за цел да развият уменията на учениците не само за разпознаване и анализ на основни географски факти, растителни и животински видове, но и за тяхното интерпретиране и прилагане в различни контексти. Работните листове насърчава учениците да свързват наученото с конкретни географски и екологични явления, като така стимулира тяхното активно участие в процеса на учене.

Втори тип работни листове /представен е един от десетте, които са в приложението/:

Текст за България

България е разположена в Югоизточна Европа, на Балканския полуостров. Граничи с Румъния на север, със Сърбия и Северна Македония на запад, с Гърция и Турция на юг и има бряг на Черно море на изток. Столицата на България е София, а най-големият град е Пловдив.

Страната има богата история, като е била дом на една от най-старите цивилизации в Европа. България е основана през 681 г. от хан Аспарух, а по-късно създава могъща империя. През вековете България е преминала през различни исторически периоди, като царства, османско владичество и възрождение.

България е известна със своите природни красоти, планини, реки и плодородни долини. В страната се намират национални паркове като Рила и Пирин, които са включени в списъка на световното наследство на ЮНЕСКО. България има и много културни паметници, църкви, манастири и археологически обекти.

Традициите и обичаите на българите са дълбоко свързани с природата и празниците. Фолклорът, народните танци и музика са неразделна част от българската култура.

Въпроси и задачи:

Разпознаване на основна информация

- ✓ На кой полуостров се намира България?
- ✓ Как се нарича столицата на България?
- ✓ Кога е основана България?

Природни и културни особености на България

- ✓ Опишете с 2-3 изречения какви природни забележителности и културни паметници има България, като използвате информация от текста.

Историческо значение на България

- ✓ Кой е основал България през 681 г.?
- ✓ Каква роля е имала България през историческите периоди, споменати в текста? (1 точка)

Географски познания

- ✓ Кои държави са съседите на България на север?
- ✓ Коя е основната река, свързана с България?

Езикова задача: Описателни епитети

- ✓ Намерете в текста три описателни епитета, свързани с България.

Творческа задача: Кратко описание

- ✓ Напишете кратко описание (2-3 изречения) на България, като използвате следните думи: история, планини, традиции, фолклор.

3.1.3. Преразказване чрез използване на информация от словесна опора за структуриране на съдържание

На учениците се предлагат работни листове /пет на брой/ за преразказ на текст, като целите могат да бъдат разгледани както по отношение на знанията, които учениците ще придобият, така и на уменията, които ще развият. Един от основните образователни резултати

е учениците да разбират текста за разглежданите исторически личности. Те трябва да могат да извлекат основните идеи и събития, като разпознават важността на историческата фигура и нейната роля в българската история.

Осъзнаване на исторически контекст: Учениците трябва да имат базови познания за историческите събития, свързани с Васил Левски, и да могат да разпознаят важността на неговата мисия за свободата на България; за хан Аспарух, цар Симеон и ролята им в историята на България.

Запознаване с героите в текста: Децата трябва да могат да идентифицират и разбират ролята на героите в текста, например Левски и овчаря, и да осмислят тяхната роля в разказаната история.

Трети тип работни листове: Прочети текста внимателно и след това го преразкажи писмено със свои думи.

Васил Левски

Васил Левски често пътувал от град на град, за да събира хора за българската революция. Един ден той спрял в малко село. Там срещнал беден овчар, който му дал хляб и сирене. Левски разказал на овчаря за мечтата си – свободна България, в която всички хора живеят в мир и разбирателство.

Овчарят бил впечатлен от смелостта на Левски и обещал да помогне. Когато Левски тръгнал по пътя си, той се усмихнал, защото знаел, че още един човек е готов да се бори за свободата.

Инструкции за преразкаж:

- ✓ Преразкажи историята със свои думи, като запазиш основните събития.
- ✓ Използвай изречения, които са ясни и свързани.
- ✓ Можеш да добавиш свои чувства или впечатления за героите.
- ✓ Допълнителен въпрос:
- ✓ Какво най-много ти хареса в историята за Васил Левски?

3.1.4. Анализиране и интерпретация, формулиране на преки заключения по зададена тема

Предложените работни листове /5 на брой/ помагат на учениците да анализират текст, да разбират посланията му и да изразяват своето отношение към темата за приятелството.

Образователните цели са тясно свързани с методиката на обучение по български език и литература (БЕЛ) и отговарят на целите на учебния предмет. Ето как те се вписват:

Развитие на четивната грамотност: Учениците се учат да разбират съдържанието на текстове, да откриват главната идея и да разсъждават върху нея;

Развитие на езикови и комуникативни умения: Развиват умения за изразяване на мисли и чувства в устна и писмена форма;

Формиране на ценности и отношение към литературата: Учениците осъзнават значението на етични и морални категории като приятелството, добротата и взаимопомощта.

Чрез този тип работен лист се реализират умения за четене с разбиране. Развива се четивна грамотност чрез прочитане и осмисляне на текст, анализиране на съдържанието и извличане на основното послание.

Четвърти тип работни листове: Прочети внимателно текста за приятелството. След това отговори на въпросите, като използваш своите знания, наблюдения и чувства.

Приятелство

Един ден малко момче на име Петър и неговият най-добър приятел Иван решили да построят къщичка в парка. Те работили заедно, носели дърва и строели, докато слънцето започнало да залязва. Но по едно време Иван неволно счутил една от дъските, а Петър се ядосал.

– Защо не внимаваш? Сега всичко е развалено! – извикал Петър. Иван се почувствал тъжен и тръгнал към вкъщи.

На следващия ден Петър разбрал, че без Иван къщичката нямала да бъде същата. Той отишъл при приятеля си и му казал:

– Съжалявам, че се ядосах. Ти си най-добрият ми приятел, искам да продължим да строим заедно.

Иван се усмихнал и казал:

– Няма нищо, приятелю. Заедно можем да поправим всичко.

Двамата отново се захванали за работа и накрая построили най-красивата къщичка в парка.

Въпроси за анализ на текста

- ✓ Какво е основното послание на тази история?
- ✓ Какви качества показват Петър и Иван като приятели?
- ✓ Защо Петър се извинил на Иван? Как мислиш, защо това е важно в приятелството?

Въпроси за интерпретация:

- ✓ Какво според теб означава истинското приятелство? Дай пример от твоя живот или от живота на хората около теб.
- ✓ Какво би направил/а ти, ако си на мястото на Петър или Иван? Обясни своя избор.

Творческа задача:

- ✓ Нарисувай къщичката, която Петър и Иван са построили. Как изглежда тя според теб?
- ✓ Напиши кратко съобщение до свой приятел, в което му благодариш за неговата подкрепа.

3.1.5. Формиране на емоционално-оценъчно отношение към герой или историческа личност

В използвания технологичен модел са включени пет работни листове с пет теми.

Предложеният работен модел за формиране на емоционално-оценъчно отношение към историческа личност също подпомага учениците в анализирането и интерпретирането на текста, като изисква от тях да се замислят върху важни исторически фигури и да изразяват своето мнение и чувства към тях. Тази работа е основополагаща за развитието на критично мислене и формиране на положително отношение към национални герои и ценности.

Приложените работни листове имат за цел да развиват четивната и историческата грамотност на учениците, като ги насърчават да анализират действията и значението на ключови исторически личности. Чрез четене и осмисляне на текстове за фигури като Васил Левски, цар Борис Покръстител и хан Аспарух, учениците се учат да извличат основни послания, да интерпретират събитията в исторически контекст и да откриват връзката между личностните качества и историческите постижения. Това стимулира задълбочено разбиране на ролята на историческите личности и тяхното дълготрайно въздействие върху развитието на обществото и държавата.

Апостола на свободата

Васил Левски (1837 – 1873) е български революционер, борец за свободата на България. Той организира тайни комитети, за да подготви народа за самостоятелно управление. Наричат го „Апостола на свободата“, защото е посветил живота си на националното освобождение. Левски вярвал, че българите трябва сами да извоюват свободата си. Въпреки опасностите, той не се отказал от своята мисия. Бил смел и всеотдаен. За съжаление, бил заловен от османската власт и осъден на смърт. Неговата саможертва остава в сърцата на поколения българи.

Въпроси към текста:

- ✓ Кой е Васил Левски и с какво е известен?
- ✓ Какви качества притежава Левски? (Избери три думи, запиши и се мотивирай с текста.)
- ✓ Как се чувстваш, когато четеш за Левски? (Отбележи с ✓)
 - ☐ Възхищавам се
 - ☐ Чувствам се горд/а
 - ☐ Стремя се да приличам на него
 - ☐ Тъжно ми е за съдбата му

3.1.6. Интегриране на знания и творчески потенциал – създаване на креативен проект

Приложени са пет теми с проектно-ориентирана насоченост. Проектната дейност се извършва в часовете по литература, изобразително изкуство и технологии и предприемачество – проект с отворен характер на структурата на съвместната дейност. Тази задача предоставя възможност за интегративно обучение, като развива едновременно когнитивните, езиковите, творческите и емоционалните умения на учениците. Чрез съчетаването на знания и умения от различни предмети, учениците не само усвояват нови компетенции, но и осъзнават значението на културното наследство, представено по творчески и убедителен начин.

Задача: Създаване на рекламен постер на Тема: „Посети къща-музей Васил Левски в Карлово“

Цел: Развиване на творчески, комуникативни и аналитични умения чрез съчетаване на знания от различни предмети (БЕЛ, изобразително изкуство, човек и общество).

Насоки за работа:

- ✓ Историческа информация (Човек и общество): Кратко представяне на Васил Левски и значението на къщата-музей.
- ✓ Комуникативен текст (БЕЛ): Създаване на кратък, привлекателен текст, който да убеждава хората да посетят музея. Пример: „Ела в Карлово, за да се докоснеш до историята на Апостола!“
- ✓ Дизайн и визуално оформление (Изобразително изкуство): Включване на подходящи изображения или рисунки (къщата-музей, портрет на Левски и др.).
- ✓ Яснота и привлекателност на постера.

Образователни цели:

- ✓ Развитие на ключови компетентности: Учениците ще развият умения за писмена и визуална комуникация, за работа в екип и за творческо мислене.
- ✓ Интегративност: Проектът свързва знания и умения от различни учебни предмети:

БЕЛ: Развиване на умения за писане на свързан и убедителен текст, подходящ за рекламни материали.

Човек и общество: Задълбочаване на знания за Васил Левски и историческите обекти, свързани с него.

Изобразително изкуство: Развиване на естетически усет и умения за графично оформление.

Специфични цели:

- ✓ Развитие на творческите умения чрез създаване на оригинален рекламен постер.
- ✓ Усъвършенстване на комуникативните умения, включително умението за писане на текстове с рекламна насоченост и използване на убедителни аргументи.
- ✓ Насърчаване на аналитично мислене, чрез избор на най-важната информация за представяне.

Проектната дейност се реализира в рамките на учебните часове по история, български език и литература, изобразително изкуство, както и технологии и предприемачество. Характерът на проекта е ролеви и игрови, като се отличава с отворена структура на съвместната дейност.

Етап 1. Планиране на проекта. Основната концепция се формулира като създаване на рекламен постер, посветен на Къща-музей „Васил Левски“ в Карлово. Началният етап включва учебен час по история, проведен в училищната библиотека, където учениците имат възможност да се запознаят с биографични данни за Васил Левски и значимостта на музея като културно-исторически обект. Учителят представя ключови исторически сведения и любопитни факти, които могат да бъдат включени в съдържанието на постера. Приложен е интерактивен подход чрез групов дискусия.

Етап 2. Осъществяване на проектната идея. За да се засили интересът на учениците, в часа по български език и литература се анализират художествени текстове, свързани с личността на Левски. Въз основа на тях учениците идентифицират ключови моменти и

съставят информативния текст за постера. В този етап се уточняват регламентът, структурата на работата, времевите рамки и необходимите ресурси.

Етап 3. Изследователска дейност и създаване на продукта. Този етап се развива чрез няколко последователни подетапа: → В учебния час по технологии и предприемачество учениците работят в екипи за създаване на макет на постера. Дискутират се въздействащи визуални концепции и стратегии за ефективно представяне на музея. → В рамките на учебния час по изобразително изкуство се създава визуалният компонент на постера – рисунка или колаж, включващ изображение на Къща-музей „Васил Левски“. Учениците прилагат различни художествени техники, с цел естетическо и композиционно усъвършенстване на крайния продукт. → В часа по български език и литература се формулира допълнителен текстов компонент – интересен факт, свързан с детството на Левски, както и призив за посещение на музея, който цели да ангажира и мотивира аудиторията. Учениците работят върху яснотата, убедителността и стилистичната издържаност на текста.

Етап 4. Завършване на проекта. Финалният етап включва публично представяне на изготвените постери в училищна среда пред съученици, учители и родители. Организира се дискусия относно ефективността на рекламното съдържание и значението на културно-историческото наследство. Най-добрите постери могат да бъдат експонирани в училището или предоставени на местни културни институции.

Педагогическият експеримент бе проведен през учебната 2021-2022 година със 70 ученици в 4. клас, разделени на ЕГ и КГ в четири етапа – предварителен, контролен, формиращ и констатиращ етап. През учебната 2024-2025 година с цел валидизация на получените резултати, разработеният технологичен модел беше приложен с още 70 ученици в 4. клас.

В предварителния етап на изследването бяха проучени мненията на началните учители и ученици от НУ „Отец Паисий“ гр. Пазарджик относно използването на ПБО в часовете по БЕЛ, интегрирано с дисциплини като Човекът и обществото, Човекът и природата, Изобразително изкуство, Технологии и предприемачество. Анкетирани са 26 начални учители и 140 ученици със следните цели:

- Да се събере информация за използването на ПБО в часовете по БЕЛ от учителите;
- Оценка на потребностите и желанията на учителите за подобряване на използването на ПБО в тяхната преподавателска практика;
- Идентифициране на възможности за професионално развитие и подкрепа, които биха помогнали на учителите да интегрират по-успешно в своите уроци;
- Разбиране на възприятията на учителите относно ефективността и предизвикателствата при прилагането на ПБО в обучението;

За целите на педагогическото проучване беше съставена Анкетна карта в Google Forms.

Ключови изводи от направеното анкетно проучване с учители:

✓ ПБО е познат и интегриран подход

Фактът, че всички учители използват ПБО поне в някаква степен, показва, че методът е внедрен в образователната практика. Това може да е резултат от обучения, насоки от Министерството на образованието, училищни политики или лични инициативи.

✓ Разнообразие в честотата на използване

73.1% от учителите го прилагат поне „понякога“ (23.1% често + 50% понякога), което показва, че значителна част от преподавателите са осъзнали ползите от метода.

Около една четвърт (26.9%) го използват рядко, което може да е сигнал за затруднения в прилагането му на практика.

✓ Потенциални бариери за по-широка употреба

Учителите, които използват ПБО рядко или понякога, може да срещат трудности като:

- Недостатъчно време за подготовка и провеждане на проекти.
- Липса на подходящи ресурси за конкретния клас или предмет.
- Ограничения в знанията или увереността за ефективното прилагане на ПБО.

- Учебното съдържание може да не е адаптирано за проектен подход, особено за 4. клас, където учебната програма е структурирана и насочена към покриване на базови знания и умения.

Въпреки възможните трудности, използването на ПБО от всички анкети показва, че учителите го разпознават като ефективен метод. Това е особено важно в часовете по БЕЛ, където проектите могат да развиват ключови умения като критично мислене, творчество и комуникация.

Изводите от анкетирането на учениците:

- ✓ Повече от половината ученици предпочитат работата по проекти и груповите задачи, което показва, че тези методи могат ефективно да ангажират вниманието им и да подпомогнат усвояването на учебното съдържание.
- ✓ За значителна част от учениците е интересно прилагането на проектно-базираното обучение (ПБО) в учебния процес, тъй като това им дава възможност за по-активно участие и практическо прилагане на знанията.
- ✓ Повечето ученици се чувстват уверени при разпределянето на роли и работа в екип, както и при създаването на визуални и текстови елементи в рамките на проектите. Затрудняват се, когато трябва самостоятелно да формулират изводи от проучвания, да организират сложни задачи или да планират времето за изпълнение на проекта.

За целите на дисертационното изследване учениците са разделени на две групи – експериментална група /ЕГ/ и контролна група /КГ/. Всяка с по 35 ученици в група.

За оценяване на нивото на литературните компетентности на учениците от двете изследвани групи е проведена входяща самостоятелна работа. Тя включва 10 въпроса/задачи към литературен текст, които проверяват уменията за извличане на информация от текста, идентифициране на героите чрез техните реплики, разпознаване и преразказване на епизод, изразяване на емоционално-оценъчно отношение към героите, подреждане на епизодите в правилния сюжетен ред, формулиране и интерпретиране на изводи и развиване на креативните способности на учениците чрез изразяването на собствено мнение и неговото аргументиране.

Таблица 3.1. Резултати от входящата диагностика на ЕГ и КГ

Оценки от изходяща диагностика на ЕГ и КГ	Отличен 6	Много добър 5	Добър 4	Среден 3	Слаб 2	Среден успех
Експериментална група	4	23	8	0	0	4.88
Контролна група	10	14	11	0	0	4.97

Резултатите от изследването показват, че контролната група (КГ) има значително повече ученици с оценка „Отличен“ в сравнение с експерименталната група (ЕГ), докато в категорията „Много добър“ учениците в ЕГ са повече. Средният успех на КГ (4.97) е минимално по-висок от този на ЕГ (4.88). Липсата на слаби оценки и в двете групи свидетелства за високо начално ниво на учениците, което създава благоприятни условия за прилагане на проектно-базирано обучение.

Анализът на резултатите от входното ниво показва, че учениците от двете групи демонстрират почти идентични умения за работа със задачи, свързани с литературен текст. Разликата в знанията им е незначителна – само 9 стотни, което означава, че двете паралелки са равностойни. Това ги прави подходящи за провеждане на педагогически експеримент, тъй като са сравними както по численост, така и по ниво на успеваемост.

Таблица 3.2. Описателни статистически характеристики на ЕГ и КГ

Column1 EG		Column2 KG	
Mean	4,88	Mean	4,97
Standard Error	0,098488	Standard Error	0,132752
Median	5	Median	5
Mode	5	Mode	5
Standard Deviation	0,582663	Standard Deviation	0,78537
Sample Variance	0,339496	Sample Variance	0,616807
Kurtosis	0,093788	Kurtosis	-1,34807
Skewness	0,001545	Skewness	0,051411
Range	2	Range	2
Minimum	4	Minimum	4
Maximum	6	Maximum	6
Sum	171	Sum	174
Count	35	Count	35

Исходните данни са в групиран вид, под формата на статистически ред на разпределение, за пресмятане на средна аритметична стойност е използвана т.н. претеглена формулата, където значенията на признака, преди да се осреднят, се претеглят със съответните честоти:

където f_i е честотата в i -тата група на осреднявания признак, x_i е класовият представител в i -тата група, а k е броят на групите.

От таблицата, стойностите на x_i (оценките) и f_i (честотите за ЕГ и КГ) са:

ЕГ – $x_i = [6, 5, 4, 3, 2]$ $f_i = [4, 23, 8, 0, 0]$

КГ – $x_i = [6, 5, 4, 3, 2]$ $f_i = [10, 14, 11, 0, 0]$

Формулата, която изчислява дисперсията е:

$$\sigma^2 = \frac{\sum_{i=1}^m f_i \cdot (x_i - \bar{x})^2}{\sum_{i=1}^m f_i}$$

където f_i е честотата (брой ученици) за всяка

оценка x_i

, $x_i = (6, 5, 4, 3, 2)$ всяка отделна оценка, m : броят на категориите оценки.

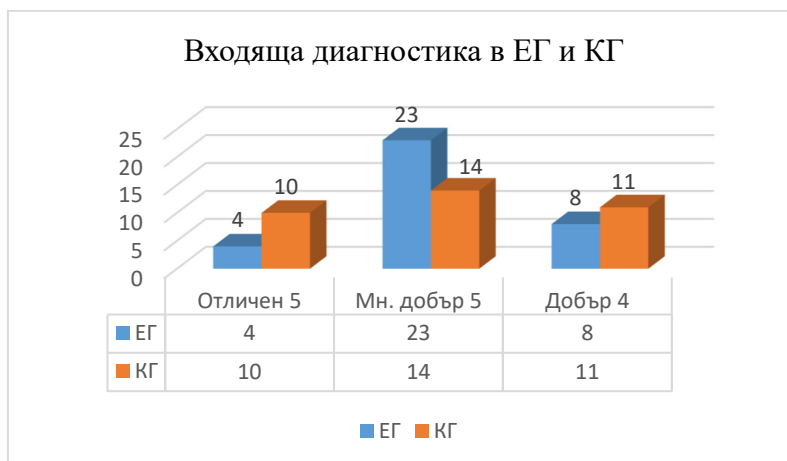
Стъпки на изчисление:

- Изчисляване на средна аритметична с помощта на т.н. претеглена формула, посочена по-горе;
- За всяка категория се изчислява разликата $(x_i - \bar{x})$, след което се повдига на квадрат $(x_i - \bar{x})^2$;
- Умножава се всяко $(x_i - \bar{x})^2$ по съответната честота f_i
- Сумират се всички стойности от предишната стъпка и се разделят на общия брой на ученици $\sum f_i$, за да се получи дисперсията.

Коефициентът на вариация (V) се изчислява чрез следната формула: $V = \frac{\sigma}{\bar{x}} \times 100$

Получените стойности за коефициент на вариация са: CV% = 11.75% при експерименталната и CV% = 15.57% при контролната група. Стойностите на коефициентът на вариация е под 50%. Това показва, че извадките са хомогенни, тъй като резултатите отбелязват малко разсейване около тяхната средна стойност.

Диаграма 1. Резултати от входящата диагностика

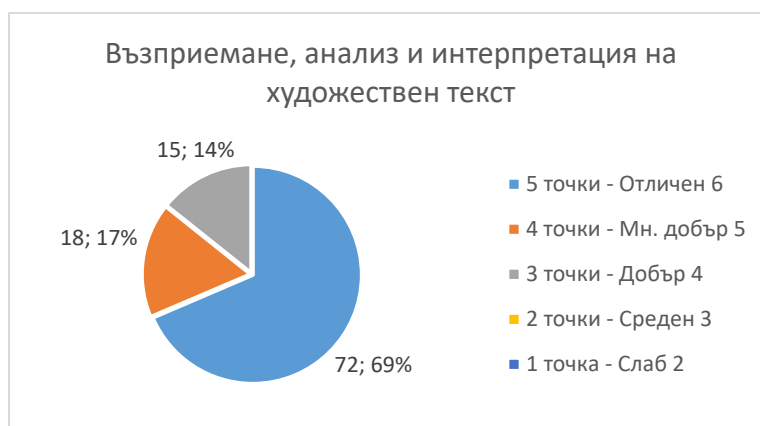

Входящата диагностика показва, че в експерименталната група (ЕГ) процентът на учениците с отлични оценки е по-нисък в сравнение с контролната група (КГ). Преди прилагането на технологичния модел на проектно-базирано обучение (ПБО) ЕГ демонстрира по-голяма хомогенност с концентрация на резултати в категорията „Много добър“, докато КГ има по-висок брой ученици в крайните категории („Отличен“ и „Добър“), което може да свидетелства за по-голяма поляризация в постиженията. Това разпределение на оценките предоставя възможност за ефективно сравнение след внедряването на ПБО, с цел оценка на неговото въздействие върху ученическите умения.

3. 2. Резултати от формиращия етап на експеримента

Изследването обхваща **105 ученици**, от които **35** са от ЕГ през учебната **2021/2022 година**, а **70** са от групата за валидизация на резултатите през **2024/2025 учебна година**. Приложен е **разработеният технологичен модел за работа при проектно-базирано обучение по български език и литература**. Моделът включва шест методически алгоритми с различни нива на сложност, които са предназначени за използване в часовете по литература.

3.2.1. Анализ на резултатите от работните листове за възприемане, анализ и интерпретация на художествен текст

Фигура 2.

Анализът на резултатите показва, че 69% от учениците имат отлично представяне, успешно отговаряйки на всички въпроси, което демонстрира добро разбиране на художествени текстове и исторически събития. 17% от учениците са в категорията „Много добро представяне“, като вероятните причини за грешки са неточности в изразяването или пропуски в анализа. 14% от учениците показват средно представяне, изпитвайки затруднения в разбирането и интерпретацията на историческите факти, което може да се дължи на по-слабо развити аналитични умения.

Таблица 3.3. Критерии, показатели и точки към първи вид работен лист

Критерии	Показатели	Точки
1. Кога и къде започва Априлското въстание?	Пълен и правилен отговор: „Априлското въстание започва на 20 април 1876 година в Копривщица.“	1
2. Каква е основната цел на въстанието?	Пълен и правилен отговор: „Основната цел е освобождаването на България от османската власт и създаването на независима държава.“	1
3. Как се чувства народът по време на въстанието?	Коректен отговор, отразяващ емоционалното състояние: „Народът изпитва смелост, надежда, но и страх, защото османската армия е много по-силна.“	1
4. Как завършва Априлското въстание?	Пълен и ясен отговор: „Въстанието е потушено от османските войски, много българи са убити или затворени.“	1
5. Какво значение има Априлското въстание за България?	Коректен отговор, подчертаващ историческото значение: „Въпреки неуспеха, въстанието привлича вниманието на Европа и допринася за Освобождението на България през 1878 г.“	1
Общ брой точки:		5 т.

Скала за приравняване на резултатите към шестобалната система за оценяване:

Скала за оценка (общо 5 точки):

5 точки: Отличен (6) – Показва задълбочено разбиране на темата, ясно и логично формулиране на отговорите. Отговорите съдържат детайлна аргументация и правилно предаване на историческите факти.

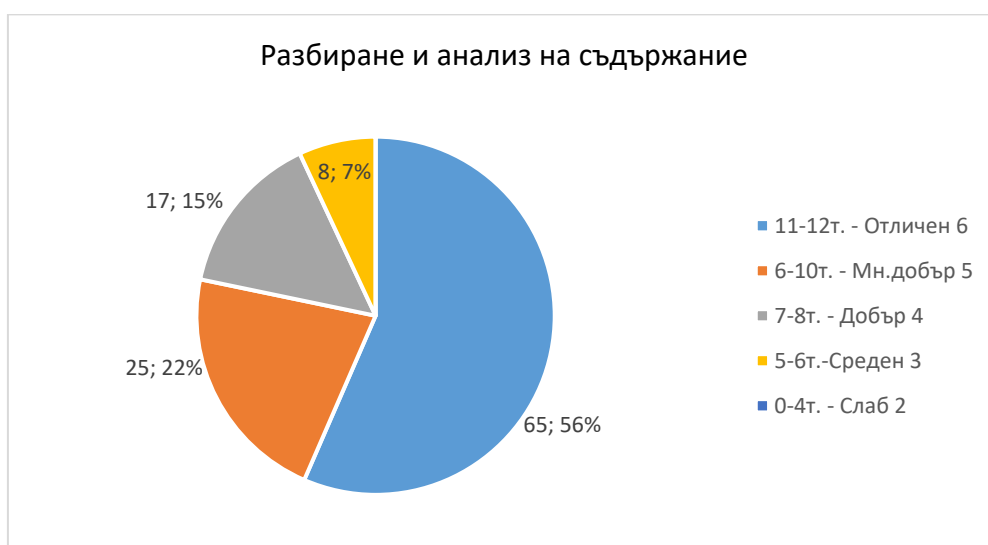
4 точки: Много добър (5) – Демонстрира добро разбиране на текста, като интерпретацията на събитията е правилна с малки пропуски.

3 точки: Добър (4) – Отговорите са основно верни, но липсват конкретни детайли или лична интерпретация. Базово разбиране на събитията, но с ограничена аргументация.

2 точки: Среден (3) – Има частично разбиране на основните идеи, но отговорите са повърхностни, с неясна формулировка или пропуски в ключовата информация.

0-1 точка: Слаб (2) – Не показва разбиране на темата, отговорите са непълни, неясни или липсват. Липсва осмисляне на събитията и тяхното значение.

3.2.2. Разбиране и анализ на съдържание – разпознаване на факти, сравнение, езикови умения

Фигура 3.

Резултатите показват, че 56% от учениците са постигнали отлични резултати, демонстрирайки много добре развити умения за разбиране и анализ. 22% попадат в групата „Много добър“, като техните знания са стабилни, но с известни пропуски. 15% са с оценка „Добър“, което сочи затруднения в детайлния анализ. Едва 7% имат среден резултат, което показва трудности в извличането и сравняването на информация. Липсата на ученици с най-ниска оценка е положителен показател, тъй като всички са демонстрирали поне основни познания по темата.

Таблица 3.4. Критерии, показатели и точки към втори вид работен лист

Критерии	Показатели	Точки
1. Разпознаване на основна информация: а) На кой полуостров се намира България? б) Как се нарича столицата на България? в) Кога е основана България?	Посочено е правилното местоположение (Балкански полуостров). Посочено е вярно – София. Посочена е вярната година – 681 г.	3 т.
2. Природни и културни особености: Опишете с 2-3 изречения природни забележителности и културни паметници.	Използвани са конкретни примери от текста.	1 т.
3. Историческо значение на България: а) Кой е основал България през 681 г.? б) Каква роля е имала България през историческите периоди?	Посочено е вярно – хан Аспарух. Кратък, но смислен отговор, базиран на текста.	2 т.
4. Географски познания: а) Кой държави са съседите на България на север? б) Коя е основната река, свързана с България?	Посочена е вярната държава – Румъния. Посочена е вярно – река Дунав.	2 т.
5. Езикова задача: Описателни епитети – Намерете в текста три описателни епитета за България.	1 точка за всеки правилно открит епитет.	3 т.
6. Творческа задача: Кратко описание – Създайте кратко описание на България, използвайки „история, планини, традиции, фолклор“.	Логически свързан текст, използващ зададените думи.	1 т.
Общ брой точки:		12 т.

Скала за приравняване на резултатите към шестобалната система за оценяване:

Скала за оценка (общо 12 точки)

11-12 точки: Отличен (6)

9-10 точки: Много добър (5)

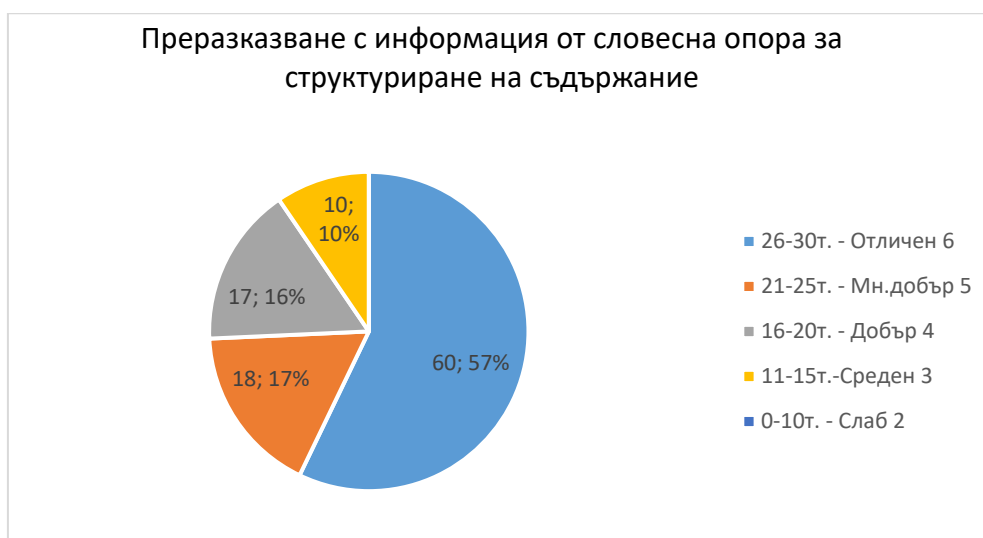
7-8 точки: Добър (4)

5-6 точки: Среден (3)

0-4 точки: Слаб (2)

3.2.3. Преразказване чрез използване на информация от словесна опора за структуриране на съдържание

Диаграмата показва резултатите на учениците при преразказ, акцентирайки върху уменията им да използват текстова информация. 57% са с „Отличен“, демонстрирайки добра структура и словесна опора. 17% са с „Много добър“, но с незначителни пропуски. 16% са с „Добър“, изпитвайки затруднения в подреждането на информацията. 10% са с „Среден“, което налага допълнителна подкрепа за логична последователност и изразяване.

Фигура 4.

Таблица 3.4. Критерии, показатели и точки към трети вид работен лист

Критерии:	Показатели:	Точки
1. Съдържание и вярност към текста	10: Всички основни събития, подредени правилно; няма пропуски. 8-9: Малки пропуски или отклонения. 6-7: Пропуснати важни моменти. 4-5: Непълен и неточен преразказ. 0-3: Силно изкривен или липсващ преразказ.	10 точки
2. Логическа структура	5: Логическа последователност и плавни преходи. 4: Лека липса на свързаност. 3: Разпокъсана структура. 2: Труден за разбиране. 0-1: Няма логическа структура.	5 точки
3. Езиково оформление	5: Точни думи, разнообразни и подходящи изречения. 4: Леко ограничен речник. 3: Множество повторения и опростен изказ. 2: Ограничен език, който пречи на разказа. 0-1: Неподходящ език.	5 точки
4. Правопис и граматика	5: Без грешки в правописа и граматиката. 4: До 2 незначителни грешки. 3: 3-5 грешки, но не пречат на разбирането. 2: Повече от 5 грешки, затрудняват разбирането. 0-1: Много грешки, неясен текст.	5 точки
5. Творчески елемент	5: Добавени впечатления и чувства, свързани с текста. 4: Добавени впечатления, но ограничени. 3: Повърхностни впечатления. 2: Несвързани впечатления. 0-1: Липсват творчески елементи.	5 точки
Общ брой точки:		30 точки

**Скала за приравняване на резултатите към шестобалната система за оценяване:
Скала за оценка (общо 30 точки)**

26-30 точки: Отличен (6)

21-25 точки: Много добър (5)

16-20 точки: Добър (4)

11-15 точки: Среден (3)

0-10 точки: Слаб (2)

3.2.4. Анализиране и интерпретация, формулиране на преки заключения по зададена тема

Фигура 5.

Резултатите от работния лист, базиран на историята „Вълшебният чадър“, показват, че 52% от учениците са постигнали отличен успех (14-16 точки), 14% са в категорията „Много добър“ (11-13 точки), 24% са получили оценка „Добър“ (8-10 точки), а 10% имат среден резултат (5-7 точки). Тези данни сочат, че преобладаващата част от учениците успешно идентифицират основното послание на текста и анализират качествата на героите.

Таблица 3.5. Критерии, показатели и точки към четвърти вид работен лист

Критерии	Показатели	Точки
1. Разбиране на текста	2т. – Правилно идентифицира основното послание на текста. 2т. – Точно и ясно обяснява качествата на героите 2т. – Посочва защо действията на героите са важни за приятелството.	6 точки
2. Анализ и лична интерпретация	2т. – Споделя смислена и лична интерпретация на темата за приятелството. 2т. Посочва пример от своя живот или от живота на хората около себе си.	4 точки
3. Умения за критично мислене	2т. – Обяснява избора си на действия, ако е на мястото на героите, с ясни аргументи.	2 точки
4. Креативност	2т. – Създава рисунка или съобщение с ясно изразено послание за приятелството.	2 точки
5.Формат и яснота на изразяване	2т. – Изразява се ясно и използва правилен правопис и пунктуация.	2 точки
Общ брой точки:		16 точки

Скала за приравняване на резултатите към шестобалната система за оценяване:

Скала за оценка (общо 16 точки)

14-16 точки: Отличен (6) Показва задълбочено разбиране, креативност и умение за изразяване.

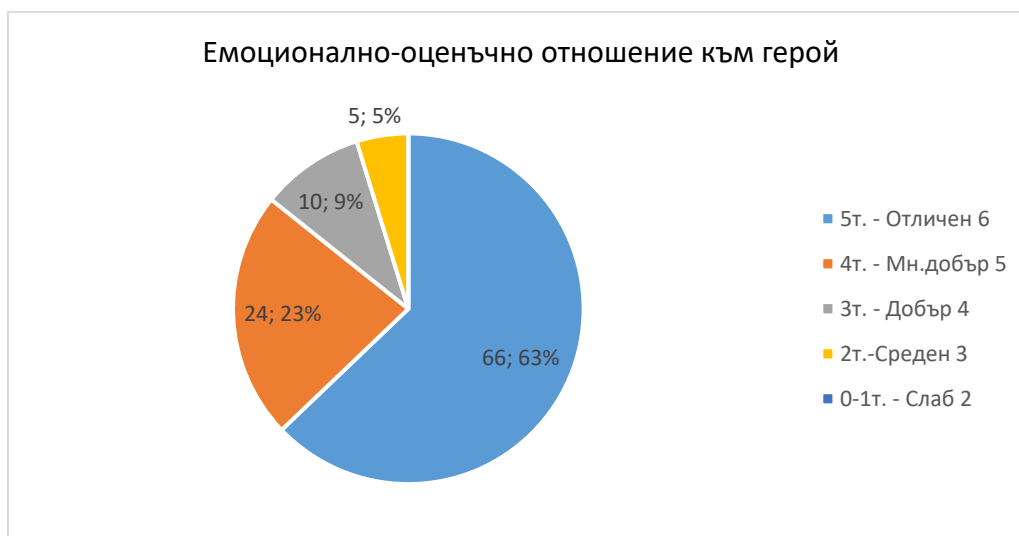
11-13 точки: Много добър (5) Демонстрира добро разбиране и логическа интерпретация с малки пропуски.

8-10 точки: Добър (4) Основните въпроси са решени правилно, но с липса на детайл или креативност.

5-7 точки: Среден (3) Има разбиране на текста, но с пропуски в анализа и аргументацията.

0-4 точки: Слаб (2) Не е показано разбиране или изразяването е неясно.

3.3.5. Формиране на емоционално-оценъчно отношение към герой или историческа личност

Фигура 6.

Диаграмата представя резултатите на учениците спрямо скалата за оценяване:

63% от учениците (66 ученици) са получили Отличен (5 точки) – Това показва, че мнозинството от учениците са демонстрирали задълбочено разбиране на темата, изразявайки емоционално-оценъчно отношение с детайлна аргументация.

23% (24 ученици) са с Много добър (4 точки) – Тези ученици са разбрали добре съдържанието и са дали правилни отговори, но с малки пропуски в аргументацията.

9% (10 ученици) са с Добър (3 точки) – Те са дали основно верни отговори, но без достатъчно детайли или обосновка. 5% (5 ученици) са със Среден (2 точки) – Тези ученици са разбрали основните идеи, но са изразили ограничено мнение и са направили грешки в избора на качества.

Таблица 3.6. Критерии, показатели и точки към пети вид работен лист

Критерии	Показатели	Точки
1. Кой е Васил Левски и с какво е известен?	Прецизен, ясен и верен отговор за личността и делото на Левски.	1
2. Какви качества притежава Левски?	Три подходящи и значими качества, които описват личността на Левски (например: смелост, честност, всеотдайност). Аргументиране.	3
3. Как се чувстваш, когато четеш за Левски?	Ясно изразено мнение за личните чувства, свързани с фигурата на Левски, чрез избор и кратко обяснение.	1
Общ брой точки:		5 точки

**Скала за приравняване на резултатите към шестобалната система за оценяване:
Скала за оценка (общо 5 точки):**

5 точки: Отличен (6) (Показва задълбочено разбиране на темата и умение за изразяване на емоционално-оценъчно отношение към личността, с детайлна аргументация).

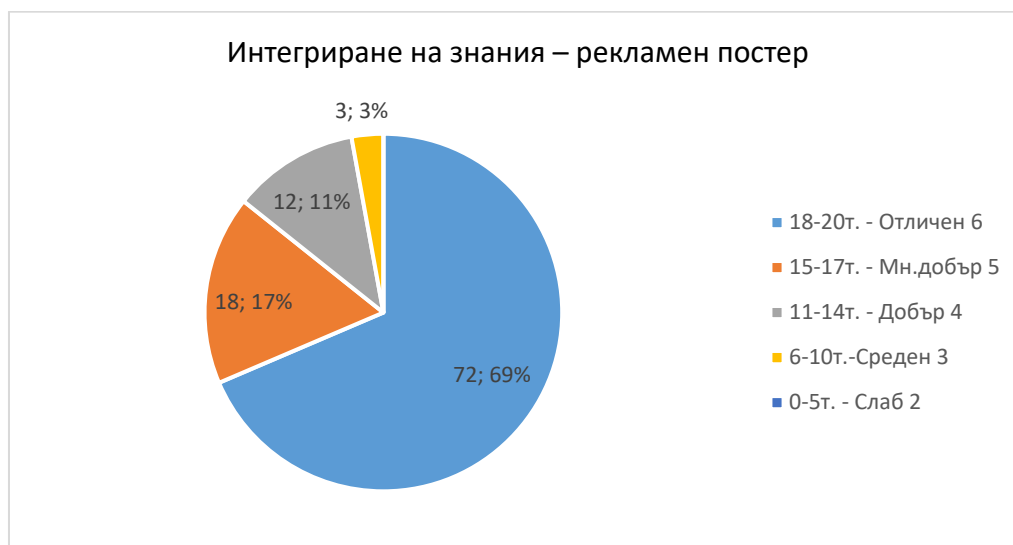
4 точки: Много добър (5) (Демонстрира добро разбиране на текста и правилно интерпретира качествата на личността с малки пропуски).

3 точки: Добър (4) (Отговорите са основно верни, но не съдържат достатъчно подробности или лична интерпретация).

2 точки: Среден (3) (Има разбиране на основните идеи, но с ограничена аргументация или слаб избор на качества).

0-1 точка: Слаб (2) (Не показва разбиране на темата или отговорите са неясни).

3.3.6. Интегриране на знания и творчески потенциал – създаване на креативен проект

Фигура 7.

Диаграмата показва резултатите на учениците спрямо критериите за оценяване (максимум 20 точки). 69% са получили „Отличен“, демонстрирайки високо качество, добра структура и визуална ангажираност на постерите. 17% са с „Много добър“, като са се справили добре, но с незначителни пропуски. 11% са постигнали „Добър“, което сочи наличието на основните елементи, но с по-слаба аргументация или визуално представяне. 3% са с „Среден“, като техните проекти не отговарят напълно на критериите или съдържат недостатъчно информация. Липсата на оценки „Слаб“ е положителен резултат, показващ, че всички ученици са представили съдържание в някаква степен.

Таблица 3.7. Критерии, показатели и точки към шести вид работен лист

Критерии:	Показатели:	Точки
1. Съдържание на текста	Подбор на точна, интересна и убедителна информация. - Съдържа изчерпателна и интересна информация за презентирания обект. Подчертава неговото историческо значение с ясна и точна формулировка – 5 т. - Информацията е точна и добре подбрана, но липсва известна детайлност или оригиналност – 4 т. - Представа основна информация, но не е достатъчно подробна или не изтъква историческата значимост – 3 т. - Липсват важни факти или информацията е неточна/неубедителна. – 2 т. - Текстът е непълен, с незначителна информация – 1т. - Липсва съдържание или то е изцяло погрешно – 0 т.	5 точки

2. Езикова култура	Правилен правопис, пунктуация и подходящ стил. - Без грешки в правописа, пунктуацията и граматиката. Стил, подходящ за рекламен материал – 5 т. - Леки правописни или пунктуационни грешки, които не затрудняват разбирането – 4 т. - Няколко правописни или граматически грешки, които леко нарушават качеството на текста – 3 т. - Чести грешки в правописа или пунктуацията, които затрудняват разбирането – 2 т. - Множество грешки, които значително намаляват яснотата и въздействието на текста – 1 т. - Текстът е неразбираем или липсва – 0 т.	5 точки
3. Креативност на дизайна	Визуална привлекателност, оригиналност, баланс между текст и графики.	5 точки
4. Послание и въздействие	Яснота на основното послание и емоционален ефект. - Постерът има ясно, убедително и емоционално послание, което привлича вниманието и вдъхновява действия – 5 т. - Посланието е ясно и въздействащо, но леко му липсва оригиналност или емоционална наситеност – 4 т. - Посланието е разбираемо, но не е достатъчно убедително или емоционално – 3 т. - Посланието е слабо формулирано и трудно въздействащо – 2 т. - Посланието е неясно или недостатъчно насочено към целевата аудитория – 1 т. - Липсва послание или то е изцяло неподходящо – 0 т.	5 точки
Общ брой точки:		20 точки

Скала за приравняване на резултатите към шестобалната система за оценяване:

Скала за оценка по точки (общо 20 точки):

18–20 точки: Отличен (6) Постерът демонстрира задълбочено разбиране на темата, висока степен на креативност, без грешки в текста и силно въздействащо послание.

15–17 точки: Много добър (5) Постерът съдържа точна информация и креативен дизайн, но с малки недостатъци в правописа, композицията или яснотата на посланието.

11–14 точки: Добър (4) Постерът включва основна информация, но липсва детайлност, оригиналност или баланс между текст и изображения. Възможно е посланието да е по-малко въздействащо.

6–10 точки: Среден (3) Постерът има сериозни пропуски в съдържанието, текста или дизайна, което затруднява въздействието върху аудиторията.

0–5 точки: Слаб (2) Постерът не постига поставените цели. Липсва ключова информация, има значителни правописни или стилистични грешки, а дизайнът не привлича вниманието.

Резюме на постигнатите резултати на учениците от приложения технологичен модел, съставен от шест методически алгоритъма

Анализът на резултатите показва високо ниво на успеваемост сред учениците по зададените критерии. В различните оценявани аспекти преобладават отличните и много добрите резултати, което демонстрира добро разбиране на учебното съдържание, умения за анализ и способност за създаване на свързани текстове и проекти.

Между 56% и 69% от учениците са получили оценка „Отличен“, което свидетелства за задълбочени знания, аргументираност и ефективно използване на информация. Около 17% до

23% са постигнали „Много добър“ – тази група показва стабилни знания, но с дребни пропуски в аргументацията, анализа или структурата.

От 9% до 16% са с оценка „Добър“, което означава, че разбират основното съдържание, но срещат затруднения в детайлите, интерпретацията или подреждането на информацията. Малък процент (3% до 10%) от учениците са получили „Среден“ – при тях се наблюдават слабости в логическата структура, аргументацията и пълнотата на представената информация. Няма ученици с най-ниски резултати („Слаб“) във всички изследвани категории, което е положителен индикатор за добрата подготовка и ангажираност на учениците.

Тези данни потвърждават, че учениците успешно прилагат знанията си, използват предоставените учебни ресурси и развиват ключови умения като анализ, критическо мислене и творческо изразяване. Постигнатите резултати показват потенциал за надграждане и по-нататъшно развитие чрез методите на проектно базираното обучение.

3.3. Анализ на резултатите от контролното изследване

За оценка на знанията и уменията на учениците от експерименталната и контролната група беше проведена изходяща диагностика. Тя следва структурата на входящия тест и включва 10 въпроса/задачи върху литературен текст, чрез които се измерват постиженията по предварително зададени критерии. Максималният възможен резултат е 18 точки. Анализът на резултатите показва следното:

Таблица 3.8. Резултати от изходящата диагностика на ЕГ и КГ

Точки от изходяща диагностика на ЕГ и КГ	От 18 до 16 точки	От 15 до 12 точки	От 11 до 8 точки	От 7 до 4 точки	Под 3 точки
Експериментална група	25	9	1	0	0
Контролна група	18	10	7	0	0

Скала за приравняване на резултатите от теста към шестобалната система на оценяване:

От 16 до 18 точки – Отличен (6,00)

От 12 до 15 точки – Много добър (5,00)

От 8 до 11 точки – Добър (4,00)

От 4 до 7 точки – Среден (3,00)

От 0 до 3 точка – Слаб (2,00)

Таблица 3.9. Оценки от изходящата диагностика на ЕГ и КГ

Оценки от изходяща диагностика на ЕГ и КГ	Отличен 6	Много добър 5	Добър 4	Среден 3	Слаб 2	Среден успех
Експериментална група	25	9	1	0	0	5.68
Контролна група	18	10	7	0	0	5.31

Резултатите от изследването разкриват значителни различия в постиженията между експерименталната група (ЕГ) и контролната група (КГ) както по критерия за креативност в изразяването на мисли, така и в общия среден успех.

Среден успех:

ЕГ: Средният успех на учениците от ЕГ в края на изследването е **5.68**, което показва висок резултат.

КГ: Средният успех при КГ е **5.31**, което е с 0.37 по-нисък от този на ЕГ.

Тази разлика, отразява устойчиво преимущество на ЕГ, свързано с по-задълбоченото овладяване на ключови компетентности, стимулирано от проектно базираното обучение и приложената методика във формиращия етап.

Резултатите от изходящата диагностика показват, че в експерименталната група (ЕГ) преобладават учениците с оценка „Отличен“ (25), което свидетелства за високо ниво на усвоени компетентности. В контролната група (КГ) също има значителен брой ученици с отлични резултати (18), но той е по-нисък спрямо ЕГ. Броят на учениците с оценка „Много добър“ е сходен в двете групи (9 в ЕГ и 10 в КГ), което показва относително еднаква успеваемост при тази категория. В ЕГ само един ученик е с оценка „Добър“, докато в КГ те са седем, което предполага, че традиционните методи на обучение водят до по-голяма вариативност в постиженията.

Диаграма 2. Резултати от изходяща диагностика

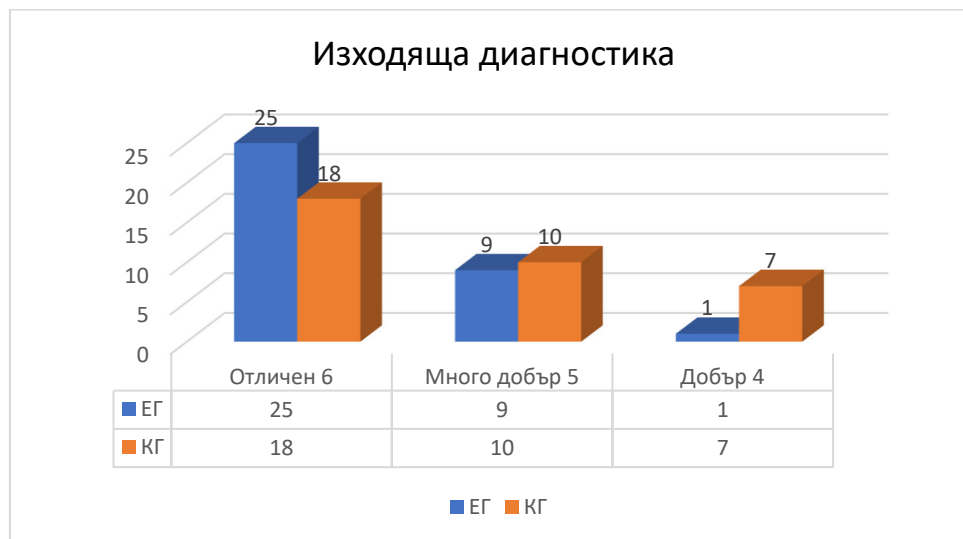

Таблица 3.10. Статистически характеристики на резултатите от входяща диагностика /ВД/ и изходяща диагностика /ИД/ на експерименталната група /ЕГ/

t-Test: Paired Two Sample for Means		
	ВД ЕГ оценка	ИД ЕГ оценка
Mean	4,885714	5,685714
Variance	0,339496	0,280672
Observations	35	35
Pearson Correlation	0,737743	
Hypothesized Mean Difference	0	
df	34	
t Stat	-11,6619	
P(T<=t) one-tail	9,88E-14	
t Critical one-tail	1,690924	
P(T<=t) two-tail	1,98E-13	
t Critical two-tail	2,032245	

Приложен е t-тест за свързани извадки за сравнение на средните стойности на резултатите от входящата диагностика /ВД/ и изходящата диагностика /ИД/ на експерименталната група /ЕГ/, чрез който се проверява значимостта на въздействие на използваната методика. Видно от таблицата има значителна разлика между средните стойности на /ВД/ и /ИД/. Корелация на Пийърсън (Pearson Correlation) от 0.737 показва, че има силна степен на връзка между двете променливи и че те се движат в една посока. Силата на корелацията определяме по следната интерпретативна скала:

- Коефициент на корелация между 0 и 0.3 (абсолютна стойност), връзката се счита за слаба;

- Коефициент на корелация между 0.3 и 0.7 (абсолютна стойност), връзката се счита за умерена;
- Коефициент на корелация между 0.7 и 1 (абсолютна стойност), връзката се счита за силна.

Корелация на Пийрсън (Pearson Correlation) от 0.737 показва силна положителна корелация между средните стойности на ВД и ИД на ЕГ след прилагане на методиката във формиращия етап.

Резюме на данните:

Средна стойност (Mean):

Входно равнище (ВД ЕГ оценка) = 4.88

Изходно равнище (ИД ЕГ оценка) = 5.68

Резултатите показват значително повишение в средната оценка.

Интерпретация на резултатите:

t-Статистиката (-11.66) е много по-малка от критичната стойност -2.0322 за двустранен тест. Р-стойността (1.98E-13) е значително по-ниска от нивото на значимост 0.05.

И двете Р-стойности са **много малки**, което показва, че има **статистически значима разлика** между двете групи. Тъй като и двете Р-стойности са по-малки от типичното ниво на значимост от 0.05, можем да **отхвърлим нулевата хипотеза** (че няма разлика между средните стойности).

Следователно отхвърляме нулевата хипотеза (H_0) и приемаме, че има статистически значима разлика между средните стойности на входното и изходното равнище.

Хистограми 3.1 и 3.2 на оценките от входящата и изходящата диагностика на ЕГ

Може ясно да се види, че резултатите на изходящата диагностика са изместени към по-високи стойности, което съответства на статистическия анализ, че има значително подобрение.

Обобщено, резултатите от t-теста показват изключително ниска стойност на статистиката t, което предполага, че вероятността това да е случайно явление е минимална. Този резултат предоставя силно основание за отхвърляне на нулевата хипотеза, според която няма разлика между средните стойности на входното и изходното ниво. Вместо това може да се заключи, че между тези две променливи съществува статистически значима разлика. Статистическият анализ на резултатите от изходящото ниво на учениците в контролната и експерименталната група е извършен чрез t-тест, който е стандартен метод за сравнение на средните стойности на две независими извадки.

Таблица 3.11. Описателни статистически характеристики на резултатите от изходящата диагностика на ЕГ и КГ

t-Test: Two-Sample Assuming Equal Variances		
	ИД ЕГ оценки	ИД КГ оценки
Mean	5,685714	5,314286
Variance	0,280672	0,633613
Observations	35	35
Pooled Variance	0,457143	
Hypothesized Mean Difference	0	
df	68	
t Stat	2,298097	
P(T<=t) one-tail	0,012319	
t Critical one-tail	1,667572	
P(T<=t) two-tail	0,024638	
t Critical two-tail	1,995469	

Определяме нулевата (H0) и алтернативната (H1) хипотеза:

- **H0:** Положителните промени в постиженията на учениците в експерименталната група се дължат на случайни фактори.
- **H1:** Подобренето в резултатите е следствие от прилаганото експериментално въздействие.

При анализа на резултатите от изходната диагностика (ИД) на учениците от експерименталната група (ЕГ) и контролната група (КГ) използваме **t-теста за две извадки с еднакви дисперсии**. Основните статистически параметри са:

Среден резултат на учениците от **ЕГ: 5.69**

Среден резултат на учениците от **КГ: 5.31**

Дисперсия в **ЕГ: 0.28**

Дисперсия в **КГ: 0.63**

Брой наблюдения в двете групи: **35**

Статистическа проверка на хипотезите

За да установим дали разликата между средните резултати на двете групи е статистически значима, използваме **t-критерия на Стьюдент**. Получената **t-статистика е 2.298097**, а критичната стойност за двустранен тест при 68 степени на свобода е **1.995469**. Тъй като t-статистиката е по-голяма от критичната стойност (**2.298097 > 1.995469**), можем да заключим, че разликата между средните стойности на двете групи е статистически значима на ниво на значимост 0.05 (5%).

Интерпретация на p-стойността

Допълнително разглеждаме **p-стойността (p-value)**, която показва вероятността разликите в резултатите да са се появили случайно.

За едностранен тест: p = 0.012319

За двустранен тест: p = 0.024638

Тъй като p < 0.05, нулевата хипотеза се отхвърля, което потвърждава, че разликата между групите не е случайна, а резултат от приложеното въздействие.

Заключение:

Статистическият анализ показва, че учениците от **експерименталната група са постигнали по-високи резултати** в сравнение с тези от контролната група, като разликата е значима и не може да бъде обяснена само със случайни фактори. **Това подкрепя хипотезата, че експерименталното въздействие е оказало положително влияние върху постиженията на учениците.**

Таблица 3.12. Описателни статистически характеристики на резултатите от ВД и ИД на групата за верификация на резултатите

t-Test: Paired Two Sample for Means		
	ВД оценка	ИД оценка
Mean	5,2	5,557143
Variance	0,742029	0,685093
Observations	70	70
Pearson Correlation	0,837458	
Hypothesized Mean Difference	0	
df	69	
t Stat	-6,19139	
P(T<=t) one-tail	1,88E-08	
t Critical one-tail	1,667239	
P(T<=t) two-tail	3,75E-08	
t Critical two-tail	1,994945	

Проведеният t-тест за зависими извадки цели да провери налице ли е статистически значима разлика между резултатите от входната и изходната диагностика при учениците във верификационната група. Нулевата хипотеза (H_0), че няма разлика между двете средни стойности, е отхвърлена при ниво на значимост $\alpha = 0,05$. Стойността на t Stat е -6,19, а р-стойността – $3,75 \times 10^{-8}$, което показва висока степен на достоверност при наличието на ефект от приложената образователна намеса. Следователно, въз основа на емпиричните данни, може да се заключи, че използваната методика оказва положително влияние върху знанията и уменията на учениците. Резултатите в тази фаза подкрепят хипотезата, че проектно ориентираното обучение оказва положително влияние върху комуникативно-речевите умения на учениците и в групата за верификация на резултатите /втори етап на изследването през учебната 2024/2025/.

ИЗВОДИ

Експериментът потвърждава очакванията, че прилагането на проектно ориентираното обучение и интердисциплинарния подход води до по-висока ангажираност и ефективност в усвояването на знанията от учениците. Резултатите от експерименталното обучение доказват издигнатата хипотеза, че интеграцията на различни учебни дисциплини чрез проекти подпомага развитието на ключови компетентности, критическото мислене и способността за самостоятелно решаване на проблеми. Това обобщение може да бъде конкретизирано в следните изводи:

1. Проучените теоретични концепции за проектно ориентираното обучение и анализираните добри практики в интердисциплинарния подход допринесоха за разработването на иновативни модели за обучение, насочени към началния курс.
2. Изследваната специфика на активните и интерактивни методи в контекста на ПБО позволи тестването на създадените модели и успешното им прилагане в реална учебна среда.
3. Данните от проведената диагностика показват необходимост от развитие на уменията за анализ, интерпретация и създаване на текстове в различни учебни дисциплини. Учениците демонстрират способност за работа по проекти, но срещат затруднения при самостоятелното формулиране на идеи и използването на адекватен научен или художествен език.
4. Дългосрочната работа по проекти спомага за изграждането на трайни умения за учене, които повишават мотивацията и развиват нагласа за самостоятелно търсене и критично осмисляне на информация.
5. Интегрирането на междупредметни връзки в обучението чрез проекти улесни разбирането на сложни теми, повиши активността на учениците и насърчи творческото им мислене.
6. Прилагането на ПБО засили взаимодействието между учениците, подобри комуникативно-речевите им умения и създаде условия за ефективно сътрудничество в учебния процес.
7. Разработеният методически модел за проектно ориентирано обучение отговори на образователните потребности на учениците, привлече интереса на учителите и повиши ефективността на учебния процес в началния курс.

Получените резултати потвърждават, че прилагането на проектно ориентираното обучение в началния етап е ефективен модел, който подпомага усвояването на учебния материал, развива когнитивните способности на учениците и насърчава тяхната самостоятелност. Препоръчително е да се акцентира върху целенасоченото прилагане на интердисциплинарни стратегии, които да отговарят на познавателните възможности на учениците и да допринасят за тяхното цялостно интелектуално и творческо развитие.

ПРИНОСИ

Проведеното изследване потвърждава актуалността на проблема, свързан с прилагането на проектно ориентираното обучение, конструктивисткия подход и интердисциплинарните стратегии в учебния процес. Темата е от особено значение за педагогическата практика и научната общност, като съответства на съвременните образователни тенденции и изискванията на учебните програми. Развитието на критическо мислене, умения за сътрудничество и творческо решаване на проблеми чрез проекти е ключов аспект на модерното образование, което мотивира настоящата разработка.

Научно-теоретични и научно-приложни приноси

1. В теоретичен план са проучени възможностите на проектно-базирания подход и е разкрит образователният му потенциал като ефективно средство за езиково и литературно обучение, отговарящо на нуждите на съвременния ученик.

2. Изяснени са особеностите на ПОО при прилагането му в начален етап на обучение и в частност – в часовете по български език и литература. Обърнато е внимание на ролята на учителя като фасилитатор на ученето и на значението на творческата активност на ученика.

3. Разработен, апробиран и внедрен е интерактивен технологичен модел с шестстепенен методически алгоритъм, насочен към овладяване на езикови и литературни компетентности чрез проектна дейност, базирана на междупредметни връзки между БЕЛ, околна среда и изобразително изкуство.

4. Създадени са образователни ресурси за учители, които улесняват прилагането на ПОО в практиката, повишават мотивацията за учене у учениците и увеличават ефективността на учебния процес. Ресурсите са ориентирани към работа по проекти, свързани с реални ситуации, стимулиращи критическо и творческо мислене.

Перспективи за бъдещи изследвания

Резултатите от изследването отварят възможности за надграждане в няколко направления. Предложената методика може да бъде адаптирана за ученици от прогимназиален и гимназиален етап, като се изследва приложимостта ѝ в по-сложен учебен контекст. Допълнително, подходящо направление за разширяване на изследването е проследяването на ефективността на ПОО в мултикултурна образователна среда. Друг важен аспект, който заслужава внимание, е възприемането на ПОО от страна на учителите – както като иновативна методика, така и като възможност за индивидуализиране на обучението според нуждите на учениците.

По този начин разработката не само допринася за по-доброто разбиране и прилагане на проектно-базираното обучение в начален курс, но и поставя основа за бъдещи изследвания, ориентирани към иновациите в образованието и изграждането на автономен, мотивиран и компетентен ученик.

ПУБЛИКАЦИИ

1. Фиданова², Г., Ешкенази, М. *Проектно-ориентираното обучение като основен метод на активното учене – една от най-добрите стратегии за развитие креативността на детето*. Сборник доклади – Областна педагогическа конференция „Децата и големият свят“, Пазарджик, Издателство „Макрос“, 2015, стр. 253, ISBN 978-954-561-366-1
2. Комсийска, Г. *Интердисциплинарен подход при формиране на ключови компетентности в начална училищна възраст*. МОН, XII Национални педагогически четения, Ловеч, 2017, стр. 116-121, ISBN 978-954-784-134-5
3. Комсийска, Г. *Изнесената класна стая*. МОН, XIII Национални педагогически четения, Ловеч, Издателство „Сафо“, 2018, стр. 145-150, ISBN 978-954-784-139-0
4. Комсийска, Г. *Интерактивен подход при формиране на ключови компетентности в обучението по човекът и обществото*. Сборник доклади – Областна педагогическа конференция „Децата и образованието в XXI век“, Пазарджик, Издателство „Диакон 88“, 2018, стр. 24, ISBN 978-619-7414-10-3
5. Комсийска, Г. *Да бъдем европейци, но преди всичко българи*. МОН, XIV Национални педагогически четения, Ловеч, Издателство „Сафо“, 2019, стр. 26-30, ISBN 978-954-784-141-3
6. Комсийска, Г. *Дигитални мостове и интеракции. Дигитално поколение*. МОН, XV Национални педагогически четения, Издателство „Сафо“, 2021, стр. 90-97, ISBN 978-954-784-143-7
7. Комсийска, Г. *Прилагане на национални програми и проектно базирано обучение в начален етап на основна степен на образование*. Докторантски изследвания, Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, Брой 6, 2022, стр. 39 – 47, ISSN 2367-7309
8. Комсийска, Г. *Проектно ориентираното обучение – стратегия за активиране на познавателния потенциал на учениците*. МОН, XVII Национални педагогически четения, „Нитос Дизайн“, 2023, стр. 339-347, ISBN 978-954-92992-5-0
9. Комсийска, Г. *Интердисциплинарен подход в развитието на комуникативно-речеви умения в начален курс*. Докторантски изследвания, Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, Брой 7, 2023, стр. 109-115, ISSN 2367-7309
10. Комсийска, Г. *Интегриране на социално-емоционално образование в обучението по БЕЛ I – IV клас*. МОН, XVIII Национални педагогически четения, Издателство „Карис груп“, 2024, стр. 4-8, ISBN 978-954-92992-5-0
11. Комсийска, Г. *Социално-емоционално учене при формиране на умения за общуване в обучението по БЕЛ в начален етап на образование*. Докторантски изследвания, Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, Брой 8, 2024, стр. 18-30, ISSN 2367-7309
12. Комсийска, Г. *Да учим с ръце, сърце и ум: Интердисциплинарен подход при изграждане на ключови умения чрез групова проектна дейност*. МОН, IX Национални педагогически четения, Издателство „Карис груп“, 2024, стр. 150-156, ISBN 3033-0696

² Фиданова, Г. и Комсийска, Г. са едно и също лице; Фиданова е моминската фамилия.